

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΛΙΝΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ
ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ
ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ

2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΚΟ Φ./001 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΟΜΑΤΙΚΗ ΟΔΟ	3
ΚΚΟ Φ./002 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΟΡΘΟ.....	6
ΚΚΟ Φ./003 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΥ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΟΣ ΥΠΟ ΜΟΡΦΗ ΕΙΣΠΝΕΟΜΕΝΩΝ ΜΕΣΩ ΣΥΣΚΕΥΗΣ ΝΕΦΕΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	9
ΚΚΟ Φ./004 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΥΠΟ ΜΟΡΦΗ ΥΠΟΔΟΡΙΩΝ ΕΝΕΣΕΩΝ	12
ΚΚΟ Φ./005 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΝΔΟΦΛΕΒΙΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ (ΣΕ ΜΟΡΦΗ ΕΝΕΣΕΩΝ, ΕΚΧΥΣΗ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΕΦ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ).....	16
ΚΚΟ Φ./006 ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΝΔΟΜΥΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ	20
ΚΚΟ Φ./007 ΔΙΑΔΕΡΜΙΚΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ.....	23
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ /ΑΝΑΦΟΡΕΣ	27

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΟΜΑΤΙΚΗ ΟΔΟ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση φαρμακευτικών σκευασμάτων από το στόμα.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	√
Απαιτείται ιατρική οδηγία	√

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

1. Ειδικά έντυπα.
2. Φαρμακευτικά σκευάσματα.
3. Αναλώσιμα για την προετοιμασία και χορήγηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων.
4. Άλλος εξοπλισμός.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1. Ενημέρωση του ατόμου για τις διεργασίες που θα ακολουθήσουν	Εξασφάλιση της συγκατάθεσης και συνεργασίας	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2. Λήψη ιστορικού αλλεργίας στο φαρμακευτικό σκεύασμα		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3. Μέτρηση, αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
4. Τοποθέτηση του ατόμου σε άνετη θέση με την πλάτη ανασηκωμένη – εάν η κατάσταση του το επιτρέπει	Υποβοήθηση/Διευκόλυνση κατάποσης	
5. Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
6. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκευάσματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμάκου Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως του φαρμάκου Υπολογισμός της δόσης Τοποθέτηση της σωστής δόσης στο ειδικό ποτηράκι φαρμάκων Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου 	Περιορισμός σφάλματος	Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται- ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
7. Χορήγηση φαρμάκου *Σε περίπτωση χορήγησης ναρκωτικών		Σύμφωνα με τις οδηγίες του παρασκευαστή

<p>φαρμάκων:</p> <p>Καταγραφή στο ειδικό βιβλίο:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Όνομα και επίθετο ασθενή -Νοσηλευτικό τμήμα -Αριθμός μητρώου εισαγωγής -Ημερομηνία και ώρα χορήγησης -Τήρηση και έλεγχος ισοζυγίου -Υπογραφή και από τα δύο άτομα μετά την ολοκλήρωση της χορήγησης -Δικαιολογείται οποιαδήποτε ποσότητα ναρκωτικού καταστρέφεται 		<p>και τις ιατρικές οδηγίες</p> <p>Σε περίπτωση ελεγχόμενων φαρμάκων η χορήγηση γίνεται σε ελεγχόμενο χώρο υπό παρακολούθηση</p> <p>Σύμφωνα με τη πολιτική του φαρμακείου του Νοσοκομείου.</p>
<p>9. Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)</p>	<p>Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων</p>	
<p>10. Επίβλεψη του ατόμου και ενθάρρυνση του να αναφέρει οποιοσδήποτε παρενέργειες ή αλλεργίες</p>		<p>Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων</p>
<p>11. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου.</p>		<p>Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής</p> <p>Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα</p>

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΟΡΘΟ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση φαρμακευτικών σκευασμάτων από το ορθό.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	√
Απαιτείται ιατρική οδηγία	√

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

1. Ειδικά έντυπα
2. Φαρμακευτικά σκευάσματα
3. Αναλώσιμα για την προετοιμασία και χορήγηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων
4. Ατομικός προστατευτικός εξοπλισμός
5. Άλλος εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1.Ενημέρωση του ατόμου για τις διεργασίες που θα ακολουθήσουν	Εξασφάλιση της συνεργασίας και της ιδιωτικότητάς του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2.Λήψη ιστορικού αλλεργίας στο φαρμακευτικό σκεύασμα		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3.Μέτρηση , αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
4. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκεύασματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμάκου Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως του φαρμάκου Υπολογισμός της δόσης Τοποθέτηση της σωστής δόσης σε νεφροειδές Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου 	Περιορισμός σφάλματος	Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται-ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
5.Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
6.Εφαρμογή προστατευτικής ρόμπας και γαντιών μιας χρήσεως		
7.Εξασφάλιση απομόνωσης του ατόμου	Εξασφάλιση ιδιωτικότητάς του ατόμου	Χρήση κουρτινών ή παραβάν
8.Αφαίρεση των ενδυμάτων του ασθενή από την μέση και κάτω και τοποθέτηση του σε κατάλληλη θέση και κατάλληλη κάλυψη του σώματος	Εξασφάλιση ιδιωτικότητάς του ατόμου	Προτιμάται η ύπτια αριστερή πλάγια θέση

<p>9.Χορήγηση του φαρμακευτικού σκευάσματος</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τοποθέτηση ενός αδιάβροχου/απορροφητικού επιθέματος κάτω από τους γλουτούς • Αφαίρεση του προστατευτικού περιτυλίγματος του φαρμάκου • Τοποθέτηση λιπαντικής ουσίας σε γάζα και λίπανση της άκρης του υπόθετου φαρμάκου • Ενημέρωση του ασθενή για το πώς θα αισθανθεί όταν το υπόθετο θα εισέρχεται στον πρωκτό • Παρότρυνση του ασθενή να χαλαρώσει • Με το ένα χέρι απομακρύνονται οι γλουτοί και γίνεται έλεγχος της περιοχής του πρωκτού • Εισαγωγή του υπόθετου φαρμάκου με το δείκτη του άλλου χεριού και προώθηση του βαθιά στο ορθό • Απομάκρυνση του δακτύλου, αφήνοντας το υπόθετο στο ορθό • Επανάληψη της διαδικασίας εάν χρειάζονται περισσότερα από ένα υπόθετα • Καθαρισμός της περιοχής του πρωκτού από την περίσσια λιπαντικού 		
<p>10.Αφαίρεση γαντιών και προστατευτικού εξοπλισμού και πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)</p>	<p>Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων</p>	
<p>11.Επίβλεψη του ατόμου και ενθάρρυνση να αναφέρει οποιοσδήποτε παρενέργειες ή αλλεργίες</p>	<p>Καταγραφή/αναφορά της αντίδρασης του έντερου μετά την χορήγηση του φαρμάκου</p>	<p>Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων</p>
<p>12. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου.</p>		<p>Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής.</p> <p>Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.</p>

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΟΥ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΟΣ ΥΠΟ ΜΟΡΦΗ ΕΙΣΠΝΕΟΜΕΝΩΝ ΜΕΣΩ ΣΥΣΚΕΥΗΣ ΝΕΦΕΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση φαρμακευτικού σκευάσματος υπό μορφή εισπνεόμενων με την χρήση συσκευής νεφελοποίησης.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	✓
Απαιτείται ιατρική οδηγία	✓

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

1. Ειδικά έντυπα
2. Ατομική μάσκα προσώπου στο κατάλληλο μέγεθος, μιας χρήσεως
3. Συσκευή χορήγησης O₂ ή ειδική φορητή συσκευή νεφελοποίησης
4. Φαρμακευτικά σκευάσματα
5. Αναλώσιμα για την προετοιμασία και χορήγηση του φαρμακευτικού σκευάσματος
6. Άλλος εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1.Ενημέρωση του ατόμου για τις διεργασίες που θα ακολουθήσουν	Εξασφάλιση συγκατάθεσης και συνεργασίας του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2. Μέτρηση , αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3.Αξιολόγηση- εκτίμηση της αναπνευστικής λειτουργίας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> • Παρατήρηση της κίνησης του θωρακικού τοιχώματος • Μέτρησης των αναπνοών ανά λεπτό • Παρατήρηση του ρυθμού και του βάθους της αναπνοής • Παρατήρηση για σημεία κυάνωσης • Ακρόαση θωρακικού τοιχώματος 	Ανίχνευση τυχών παθολογικών ευρημάτων και ενημέρωση του θεράποντα ιατρού	Προσαρμογή της συχνότητας της εκτίμησης της αναπνευστικής λειτουργίας ανάλογα με τις ανάγκες του ατόμου
3.Τοποθέτηση του ατόμου σε άνετη θέση, με την πλάτη ανασηκωμένη		Όπου αυτό είναι εφικτό
4 . Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
5. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκεύασματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> • Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) • Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμάκου • Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως του φαρμάκου • Υπολογισμός της δόσης • Τοποθέτηση της σωστής δόσης σε νεφροειδές • Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου 	Περιορισμός σφάλματος	Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται- ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
6.Κατάλληλη τοποθέτηση του φαρμακευτικού	Σύμφωνα με τις ιατρικές οδηγίες και τις	

σκευάσματος στη συσκευή χορήγησης	οδηγίες του κατασκευαστή	
7.Ρύθμιση του ροόμετρου ή της ειδικής συσκευής		Μέχρι να εμφανιστεί στη μάσκα μια λεπτή ομίχλη και να ακούγεται ένας ήχος σαν σφύριγμα
8.Εφαρμογή της μάσκας στο πρόσωπο του ατόμου τοποθετώντας την πάνω από την μύτη και το στόμα με την ελαστική ταινία συγκράτησης πάνω από τα αυτιά πίσω από το κεφάλι		
9.Παραμονή του ατόμου σε άνετη καθιστή θέση με την πλάτη όρθια μέχρι να εξατμιστεί όλο το υγρό και να ολοκληρωθεί η χορήγηση του φαρμάκου		
10.Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
11. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου.		Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ ΥΠΟ ΜΟΡΦΗ ΥΠΟΔΟΡΙΩΝ ΕΝΕΣΕΩΝ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση φαρμακευτικής αγωγής υπό μορφή υποδόριων ενέσεων.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	✓
Απαιτείται ιατρική οδηγία	✓

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

1. Ειδικά έντυπα
2. Φαρμακευτικά Σκευάσματα
3. Αναλώσιμα για την προετοιμασία και χορήγηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων
4. Ατομικός προστατευτικός εξοπλισμός
5. Δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων
6. Άλλος εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1. Ενημέρωση του ατόμου για τις διεργασίες που θα ακολουθήσουν	Εξασφάλιση της συγκατάθεσης και συνεργασίας του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2. Μέτρηση, αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκευάσματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> • Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) • Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμάκου • Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως του φαρμάκου • Υπολογισμός της δόσης • Έλεγχος της ταυτότητας του ατόμου 	Περιορισμός σφάλματος	Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται- ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
4.Απομόνωση του ατόμου	Διασφάλιση ιδιωτικότητάς του ατόμου	
5. Επιλογή του κατάλληλου σημείου και παροχή βοήθειας προς το άτομο και τοποθέτηση του στη κατάλληλη θέση		Άτομα που κάνουν τακτικά υποδόριες ενέσεις (πχ ινσουλίνης) θα επιθυμούν να αλλάζουν κυκλικά το σημείο ένεσης

6 . Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
<p>7.Χορήγηση του φαρμάκου</p> <ul style="list-style-type: none"> • Καθαρισμός του δέρματος με αλκοολούχο διάλυμα. Το δέρμα αφήνεται να στεγνώσει • Το δέρμα ανασηκώνεται με τον αντίχειρα και τον δείκτη του ενός χεριού και η βελόνα προωθείται στον υποδόριο ιστό • Αργή έγχυση του φαρμακευτικού σκευάσματος • Αφού ολοκληρωθεί η ένεση, δίδεται λίγος χρόνος λίγο πριν το τράβηγμα της βελόνας • Γρήγορη αφαίρεση-τράβηγμα της βελόνας με την ίδια γωνία που έγινε η εισαγωγή • Καθαρισμός του σημείου με καθαρή γάζα, σε περίπτωση παρουσίας αίματος 	<p>Ασφαλής χορήγηση του φαρμάκου στον υποδόριο ιστό</p> <p>Δεν είναι πάντοτε αναγκαίο να γίνεται αναρρόφηση τραβώντας προς τα πίσω το έμβολο</p> <p>Αποφυγή επαναρρόφησης του φαρμάκου</p> <p>Ελαχιστοποίηση βλάβης στους ιστούς</p>	<p>Δεν είναι πάντα αναγκαίο να καθαριστεί το δέρμα</p> <p>Όταν το δέρμα ανασηκωθεί δυο ίντσες μεταξύ δείκτη και αντίχειρα, η βελόνα προωθείται με γωνία 90 μοιρών. Όταν το δέμα ανασηκωθεί μόνο μια ίντσα τότε η βελόνα προωθείται με γωνία 45 μοιρών.</p> <p>Αποφυγή εντριβής στο σημείο χορήγησης</p>
8.Απόρριψη της σύριγγας με την βελόνα στο δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων	Πρόληψη τραυματισμών	Αποφυγή επανακάλυψης της βελόνας (Ευρωπαϊκή Οδηγία 2010/32/ΕΕ)
9.Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
10.Επανεκτίμηση της γενικής κατάστασης του ατόμου	Έλεγχος για πιθανές παρενέργειες, αλλεργικές αντιδράσεις κτλ.	Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
11. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου.		Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής

		Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα
--	--	--

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΝΔΟΦΛΕΒΙΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ (ΣΕ ΜΟΡΦΗ ΕΝΕΣΕΩΝ, ΕΚΧΥΣΗ ΔΙΑΜΕΣΟΥ ΕΦ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ)

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση ενδοφλεβίων φαρμακευτικών σκευασμάτων (υπο μορφή ενέσεων, έκχυση κατόπιν διάλυσης σε ορρό).

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	✓
Απαιτείται ιατρική οδηγία	✓

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

- 1.Ειδικά έντυπα
- 2.Φαρμακευτικά Σκεύσματα
- 3.Αναλώσιμα για την προετοιμασία και χορήγηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων
- 4.Ατομικός προστατευτικός εξοπλισμός
- 5.Δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων
6. Άλλος εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1. Ενημέρωση του ατόμου	Εξασφάλιση της συγκατάθεσης και συνεργασίας του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2 . Μέτρηση, αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3.Έλεγχος του φαρμακευτικού σκευάσματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> • Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) • Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμακευτικού σκευάσματος • Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως • Υπολογισμός της δόσης • Έλεγχος της ταυτότητας του ασθενούς 	Περιορισμός σφάλματος <p>Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση</p> <p>Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται-ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών</p> <p>Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται</p>	
4.Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
5.Εφαρμογή γαντιών μιας χρήσεως και προστατευτικών γυαλιών βάση οδηγιών του παρασκευαστή	Προστασία από τοξικές ουσίες	Σύμφωνα με τις οδηγίες του παρασκευαστή
6.Προετοιμασία του ενδοφλεβίου φαρμάκου με άσηπτη τεχνική	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
7. Έλεγχος του σημείου εισόδου του καθετήρα (για σημεία φλεγμονής, θρομβοφλεβίτιδας, πόνου κτλ)		Σε περίπτωση που δεν υπάρχει ΕΦ πρόσβαση, τοποθέτηση φλεβοκαθετήρα <p>Αν στο σημείο εισόδου υπάρχει επίθεμα, αυτό θα πρέπει να αφαιρεθεί ,</p>

		ώστε να μπορεί να γίνει καλύτερη επισκόπηση του σημείου
8.Σχολαστική απολύμανση του σημείου όπου θα χορηγηθεί το φάρμακο (της ελαστικής μεμβράνης ή του ειδικού μπέκ έγχυσης) με γάζα εμποτισμένη με αλκοόλ 70 %		<p>Λαμβάνονται υπόψη το είδος της συσκευής χορήγησης και οι οδηγίες του παρασκευαστή</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αν χορηγείται ορρός , η έγχυση του φαρμάκου μπορεί να γίνει από το ειδικό σημείο που υπάρχει στις συσκευές ενδοφλέβιας έγχυσης υγρών • Υπάρχουν καθετήρες που φέρουν καπάκια με φίλτρα μέσω των οποίων μπορεί να εφαρμοστεί απευθείας η σύριγγα, χωρίς την χρήση βελόνας, μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο τρυπήματος από αυτή.
<p>9.Χορήγηση του φαρμακευτικού σκευάσματος</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πριν τη χορήγηση του φαρμάκου χορήγηση ξεπλύματος (1-2 ml) • Χορήγηση του φαρμάκου αργά • Χορήγηση του υπόλοιπου φυσιολογικού ορρού <p>*Σε περίπτωση χορήγησης ναρκωτικών φαρμάκων:</p> <p>Καταγραφή στο ειδικό βιβλίο: -Όνομα και επίθετο ασθενή -Νοσηλευτικό τμήμα -Αριθμός μητρώου</p>	Έλεγχος βατότητας	Σύμφωνα με τις οδηγίες του παρασκευαστή (πχ. χρησιμοποιώντας βελόνα 25G μέσω της ελαστικής μεμβράνης ή του πώματος) και τις ιατρικές οδηγίες

<p>εισαγωγής</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ημερομηνία και ώρα χορήγησης -Τήρηση και έλεγχος ισοζυγίου -Υπογραφή και από τα δύο άτομα μετά την ολοκλήρωση της χορήγησης -Δικαιολογείται οποιαδήποτε ποσότητα ναρκωτικού καταστρέφεται 		
10. Επιβεβαίωση της άνετης θέσης του ατόμου	Ενθαρρύνεται ο ασθενής να αναφέρει τυχόν ενοχλήσεις άμεσα.	
11.Απόρριψη της σύριγγας με την βελόνα στο δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων		Αποφυγή επανακάλυψης της βελόνας (Ευρωπαϊκή Οδηγία 2010/32/ΕΕ)
12.Πλύσιμο των χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
13.Επανεκτίμηση της γενικής κατάστασης του ασθενή	Έλεγχος για πιθανές παρενέργειες, αλλεργικές αντιδράσεις	Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
14. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου.		Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΕΝΔΟΜΥΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση ενδομυϊκών φαρμακευτικών σκευασμάτων υπό την μορφή ενέσεων.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	✓
Απαιτείται ιατρική οδηγία	✓

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

- 1.Ειδικά έντυπα
- 2.Φαρμακευτικά Σκευάσματα
- 3.Άλλος εξοπλισμός (για την προετοιμασία και χορήγηση των φαρμακευτικών σκευασμάτων)
- 4.Ατομικός προστατευτικός εξοπλισμός
- 5.Δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων
6. Άλλος εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1. Ενημέρωση του ατόμου	Εξασφάλιση της συγκατάθεσης και συνεργασίας του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2. Μέτρηση, αξιολόγηση και καταγραφή ζωτικών σημείων (ΚΚΟ ΖΣ)		Ενημέρωση ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών
3. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκευάσματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> • Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) • Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμακευτικού σκευάσματος • Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως • Υπολογισμός της δόσης • Έλεγχος της ταυτότητας του ασθενούς 	Περιορισμός σφάλματος	Εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου με γραπτή και προφορική τεκμηρίωση Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται- ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
4. Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
5. Εφαρμογή γαντιών μιας χρήσεως και προστατευτικών γυαλιών βάση οδηγιών του παρασκευαστή	Προστασία από τοξικές ουσίες	Σύμφωνα με τις οδηγίες του παρασκευαστή
6. Προετοιμασία του ενδομυϊκού φαρμάκου με άσηπτη τεχνική		
7. Απομόνωση του ασθενή, επιλογή του σημείου ενέσεως και τοποθέτηση του στη κατάλληλη θέση		Τα πιο συνηθισμένα σημεία ενδομυϊκής ένεσης είναι οι

		<p>γλουτιαίοι μύες (με προτίμηση στον μέσο και ελάσσων γλουτιαίο) και η έξω πλάγια πλευρά (έξω μέσο τριτημόριο) του μηριαίου τετρακέφαλου μυ. Μικρότερες ενδομυϊκές ενέσεις όπως τα εμβόλια γίνονται στο δελτοειδή μυ.</p>
8. Σχολαστική απολύμανση του σημείου όπου θα χορηγηθεί το φάρμακο		
<p>9. Χορήγηση του φαρμακευτικού σκευάσματος</p> <p>9.1 Τεντώνεται το δέρμα με το αριστερό χέρι</p> <p>9.2 Κρατώντας τη σύριγγα σαν βελάκι, εισάγεται η βελόνα στο δέρμα γρήγορα και σταθερά με γωνία 90 μοιρών αφήνοντας περίπου ένα εκατοστό της βελόνας έξω από το δέρμα</p> <p>9.3 Ακουμπώντας την εξωτερική πλευρά του χεριού πάνω στο δέρμα άκρη της βελόνας κρατείται με τρόπο που να μην μετακινηθεί</p> <p>9.4 Γίνεται αναρρόφηση τραβώντας ελαφρά το έμβολο, για επιβεβαίωση πως η βελόνα δεν έχει εισέρθει σε αγγείο</p> <p>9.5 Πιέζεται το έμβολο σταθερά, μέχρι να αδειάσει το περιεχόμενο της σύριγγας</p> <p>9.6 Με γρήγορους και απαλούς χειρισμούς απομακρύνεται η βελόνα από το δέρμα και πιέζεται με ειδικό γαζάκι ώσπου να σταματήσει τυχόν αιμορραγία</p>		
10. Επιβεβαίωση της άνετης θέσης του ατόμου	Ενθαρρύνεται ο ασθενής να αναφέρει τυχόν ενοχλήσεις άμεσα.	

11.Απόρριψη της σύριγγας με την βελόνα στο δοχείο απόρριψης αιχμηρών αντικειμένων		Αποφυγή επανακάλυψης της βελόνας (Ευρωπαϊκή Οδηγία 2010/32/ΕΕ)
12.Πλύσιμο των χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
13.Επανεκτίμηση της γενικής κατάστασης του ασθενή	Έλεγχος για πιθανές παρενέργειες, αλλεργικές αντιδράσεις	Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
14. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου και της Νοσηλευτικής Αναφοράς		<p>Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής</p> <p>*Σε περίπτωση χορήγησης ναρκωτικών φαρμάκων:</p> <p>Καταγραφή στο ειδικό βιβλίο:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Όνομα και επίθετο ασθενή -Νοσηλευτικό τμήμα -Αριθμός μητρώου εισαγωγής -Ημερομηνία και ώρα χορήγησης -Τήρηση και έλεγχος ισοζυγίου -Υπογραφή και από τα δύο άτομα μετά την ολοκλήρωση της χορήγησης -Δικαιολογείται οποιαδήποτε ποσότητα ναρκωτικού καταστρέφεται <p>Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα</p>

ΔΙΑΔΕΡΜΙΚΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ

ΣΚΟΠΟΣ

Η ασφαλής χορήγηση διαδερμικών φαρμακευτικών σκευασμάτων.

Ανεξάρτητη Νοσηλευτική Διαδικασία	✓
Απαιτείται ιατρική οδηγία	✓

ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ/ ΑΝΑΛΩΣΙΜΑ ΕΙΔΗ

- 1.Ειδικά έντυπα
- 2.Φαρμακευτικά Σκευάσματα
- 3.Άλλος εξοπλισμός
- 4.Ατομικός προστατευτικός εξοπλισμός

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1. Ενημέρωση του ατόμου	Εξασφάλιση της συγκατάθεσης και συνεργασίας του	Ανάλογη προσέγγιση σε ευπαθείς ομάδες όπως πχ παιδιά ή άτομα με ψυχικές διαταραχές.
2. Έλεγχος του φαρμακευτικού σκευάσματος και εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας του ατόμου <ul style="list-style-type: none"> Έλεγχος του δελτίου φαρμάκου (ώρα χορήγησης και αν φέρει την υπογραφή του γιατρού) Επιβεβαίωση της σωστής οδού και ώρας χορήγησης του φαρμακευτικού σκευάσματος Έλεγχος της ημερομηνίας λήξεως Υπολογισμός της δόσης Έλεγχος της ταυτότητας του ασθενούς 	Περιορισμός σφάλματος	Αν προκύψει οποιαδήποτε αμφιβολία, δεν χορηγείται- ενημέρωση του ιατρού και εφαρμογή ανάλογων ενεργειών Αν παρατηρηθεί αλλοίωση στο σκεύασμα, δεν χορηγείται
3. Πλύσιμο χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
4. Εφαρμογή γαντιών μιας χρήσεως	Προστασία του νοσηλευτή	
5. Προετοιμασία του φαρμάκου που θα χορηγηθεί με άσηπτη τεχνική		Σύμφωνα με τις οδηγίες του παρασκευαστή
6. Απομόνωση του ατόμου , επιλογή του σημείου τοποθέτησης του σκευάσματος και τοποθέτηση του ατόμου στη κατάλληλη θέση	Διασφάλιση της ιδιωτικότητάς του ατόμου	
7. Σχολαστικός καθαρισμός του σημείου όπου θα επαλειφθεί / τοποθετηθεί το φάρμακο όπου ενδείκνυται		
8. Χορήγηση του φαρμακευτικού σκευάσματος		Αποφυγή χορήγησης σε σημείο όπου το δέρμα είναι ερεθισμένο

9. Επιβεβαίωση της άνετης θέσης του ατόμου		
10. Ενθαρρύνεται το άτομο να αναφέρει τυχόν ενοχλήσεις άμεσα.		Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
11. Πλύσιμο των χεριών (ΚΚΟ ΕΕΛ/001)	Πρόληψη νοσοκομειακών λοιμώξεων	
12. Επανεκτίμηση της γενικής κατάστασης του ατόμου	Έλεγχος για πιθανές παρενέργειες, αλλεργικές αντιδράσεις	Εφαρμογή ανάλογων νοσηλευτικών παρεμβάσεων
16. Τεκμηρίωση της διαδικασίας στα ειδικά έντυπα, ενημέρωση της νοσηλευτικής αναφοράς και του προσωπικού φακέλου του ατόμου και της Νοσηλευτικής Αναφοράς		<p>Υπογραφή του φαρμάκου που χορηγήθηκε στο δελτίο φαρμακευτικής αγωγής.</p> <p>*Σε περίπτωση χορήγησης ναρκωτικών φαρμάκων:</p> <p>Καταγραφή στο ειδικό βιβλίο: -Όνομα και επίθετο ασθενή -Νοσηλευτικό τμήμα -Αριθμός μητρώου εισαγωγής -Ημερομηνία και ώρα χορήγησης -Τήρηση και έλεγχος ισοζυγίου -Υπογραφή και από τα δύο άτομα μετά την ολοκλήρωση της χορήγησης -Δικαιολογείται οποιαδήποτε ποσότητα ναρκωτικού καταστρέφεται.</p> <p>Διασφάλιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.</p>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ /ΑΝΑΦΟΡΕΣ

An Bord Altranais and the National Council for the Professional Development of Nursing and Midwifery (2005) Review of Nurses and Midwives in the Prescribing and administration of Medicinal Products- Final Report. Dublin: An Bord Altranais and the National Council.

Armitage G. & Knapman H. (2003) Adverse events in drug administration: a literature review. *Journal of Nursing Management* 11(2), 130-140

Basavanthappa BT. (2004) Fundamental of Nursing. New Delhi, Jaypee Brothers Medical Publishers

Bertsche T., Mayer Y., Stahl R., Hoppe-Tichy T., Encke J. & Emil Haefell W. (2008) Prevention of intravenous drug incompatibilities in an intensive care unit. *American Journal of Health-System Pharmacy* 65(19), 1834-1840

Cousins DH., Sabatier B., Begue D., Schmitt C. & Hoppe-Tichy T (2005) Medication errors in intravenous drug preparation and administration: a multicentre audit in the UK, Germany and France. *Quality and Safety in Health Care*, 14(3),190-195

Craven R. & Hirnle C. (2007) Fundamentals of Nursing: Human Health and Function. Philadelphia: Lippincott & Wilkins

Dougherty L. & Lister S. (2008) The Royal Marsden Hospital Manual of Clinical Nursing Procedures. 7th edition. Oxford: Blackwell Publishing.

Kendrick A. & Smith E. (1992) Respiratory measurements 2: Simple measurement of lung function. *Professional Nurse* 7(1), 748-754

National Patient Safety Agency (2007) Safety in Doses: Medication Safety Incidents. London: NSPA

National Patient Safety Agency (NSPA) (2007) Safety in Doses: Medication Safety Incidents. London: NSPA

NHS Trust (2007) Drug Administration Guidelines for the Treatment of Acute Hyperkalaemia in Adults. Ref: PHO 18 (v2) 9.2 Medicines Guidelines

Nicol M., Bavin C., Bedford-Turner S., Cronin P. & Rawlings-Anderson K. (2004) Βασικές Νοσηλευτικές Διαδικασίες. Αθήνα: Επιστημονικές Εκδόσεις Παρισιάνου.

Nursing and Midwifery Council (2007) Standards for Medicines Management. London: NMC.

Nursing and Midwifery Council (2008) Guidelines on the Administration of Medicines. London: NMC

Patricia –Potter A. & Griffin-Perry A. (1997) Fundamentals of Nursing: Concepts, Process, and Practice, 4th ed. St Louis: Mosby-Year Book .

Preston RM. (2003) Drug errors and patient safety: the need for a change in practice. *British Journal of Nursing* 13(2), 72-78

Taylor C., Lillis C. & LeMone P. (1997) Fundamentals of Nursing: The Art of Science of Nursing, 3rd ed. Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.

Taylor C., Lillis C. & LeMone P. (2005) Fundamentals of Nursing : The Art and Science of Nursing Care. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins

Ternet CA, Bastawrous AL, Morin NA, Ellis CN, Hyman NH, Buie WD (2007) Standards Practice Task Force of the American Society of Colon and Rectal Surgeons. Practice parameters for the evaluation and management of constipation. *Dis Colon Rectum* , 50(12), 2013-22

Timby B (2009) Fundamental Nursing Skills and Concepts 9th edition. Philadelphia: Lippincott & Wilkins

Torrance C. & Hale N. (1992) Respiratory observations. *Surgical Nurse* 5(3), 22-25

Watts K (2005) Improvement of medicines management in hospitals. *Nursing Times* 101(29), 35-37

Wright D. (2002). Swallowing difficulties protocol: medication administration. *Nursing Standards*. 17(14-15), 43-45

Κυπριακή Δημοκρατία (1977) Ο Περί Ναρκωτικών Φαρμάκων και Ψυχοτρόπων Ουσιών Νόμος 29/1977

Κυπριακή Δημοκρατία (1977) Ο Περί Ψυχιατρικής Νοσηλείας Νόμος του 1997

